

<http://sbe.gantep.edu.tr> 'den online ulaşılabilir

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
6(2):1-13 (2007)

Gaziantep
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi

Mahallî Kaynakların Değerlendirilmesi ve Antepli Divan şairleri Örneği

Halil İbrahim Yakar*

Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakóltesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl., Gaziantep.

Özet. Bir şehrin türlü özelliklerini ortaya koyan ve şehir monografileri olarak adlandırılan çalışmalar edebiyatımızda yok denecek kadar azdır. Eski Türk edebiyatının tam olarak oluşturulabilmesi için şehir monografilerinin ve kroniklerinin tamamlanması mahallî durumda olan fakat şu veya bu şekilde edebiyat tarihi kitaplarına girememiş eser ve şairlerin gün ışığına çıkarılması gerekmektedir. Mahallî kaynaklarda yer almış olmasına rağmen genel kapsamlı eserlere dahil olamamış birçok şair ve yazar mevcuttur. Osmanlı şiirinin tam teşekküllü olarak masaya yatırılabilmesi için mahallî kalmış yazar ve şairlerin de araştırma alanlarına sokulması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu sahasında yazılmış tezkireler giren Antepli divan şairi sayısı 26 iken mahallî kaynak durumundaki cönk, mecmua, divan divançe ve basılı eserler üzerinde yapılan araştırmalar sonucu bu sayı 117'ye ulaşmıştır. Osmanlı coğrafyasında şiir yazan şairlerin memleketleri göz önüne alınarak yapılan çalışmada 11. sırada bulunan Antep'in bu durumu, şehrin geçmiş dönemdeki kültürel altyapısının ne kadar derin olduğunu da ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Antepli divan şairleri, Tezkire, Divan

Evaluating Local Sources and Divan Poets of Antep as an example

Abstract. The works that are devoted an exploring different feature of a city and are called as the city monographs, are guide rare. In order to effectuate the classical Turkish Literature, it is needed to finalize these city monophes and chronicals, and to bring local and non-mentioned books in the literary history books, and poets into the light. There are many poems and writes who are not included in comprehensive books although they are listed in local sources. İn order to study deeply Ottoman poetry, those local poets and writes must be the subject of the studies. Although the number of poets of Antep who were mentioned in tezkires (a bibliographical dictionary) is 26, we reached the number of 117 after studying the local works like journals, divans and cönks. Antep is in the 11th place when we consider the place of birth within the Ottoman geography and this situation shows that this city has a very profound cultural background.

Key words: The Divan Poets of Antep, Tezkire, Divan

I. GİRİş

Osmanlı toplumunda yazılı kültürün gelişmesinde şehir hayatı önemli bir işleve sahiptir. Özellikle yazılı edebî metinler, şehir kültürüne ve şehri kültürel yönden besleyen alt etmenlere ihtiyaç duyar. Divan edebiyatı alanında eser ortaya koyabilecek şahsiyetler, şehrin bu eğitim ve kültür imkanlarından faydalanırlar. Klasik edebiyatın tasavvufi boyutu da belli bir gelenekten

beslenir. Bu iki özellik, yerleşik yaşamın sosyal ve kültürel aktivitelerinden olan medrese ve tekke kültürüne yönelmeyi gerektirir. Gaziantep eski dönemlerde, medrese ve tekkeleriyle şair ve mutasavvıfların yetişmesine zemin hazırlayan bir şehirdir.

Eski edebiyatımızın biyografi eser türüne giren şuara tezkirelerinde, şahıslardan bahsedilirken -çok az istisna olmakla birlikte- şairlerin doğum yerleri de verilmiştir. Bütün tezkireler toplu olarak incelendiği zaman şehirlerdeki şair istatistikleri, bize bir şehrin kültürel ve sanatsal etkinlik bakımından Osmanlı kültür hayatındaki gücünü ortaya koyan önemli ipuçları vermektedir. Yine pek az istisna hariç tutulursa; bir şehrin konumu ve stratejik durumu, kültürel faaliyetleriyle paralellik arz etmektedir. Siyasi anlamda şehir ne kadar etkili ise bir süre sonra aynı ağırlığın kendini kültürel alanda da hissettirdiği görülmektedir (İsen, 1997:77).

Bir şehrin türlü özelliklerini ortaya koyan ve şehir monografileri olarak adlandırılan çalışmalar edebiyat tarihimizde fazla bir yer işgal etmezler. Tam teşekkülü Türk edebiyat tarihinin ortaya konulabilmesi için şehir monografilerinin tamamlanması, mahallî durumda kalmış fakat edebiyat tarihi kitaplarına girememiş eser ve şairlerin gün ışığına çıkarılması gerekmektedir.

Yerel kalmış şahsiyetlerin tanınmasını ve Türk edebiyat tarihine kazandırılmasını amaçlayan bu çalışmalar vasıtasıyla homojen bir yapıya sahip olan divan şiirinin, Osmanlı coğrafyasındaki dağılımı daha net görülmektedir. Tezkireler belli başlı şehirlerde yaşamış ve tanınmış olan şairleri bünyelerinde barındırmaktadırlar. Klasik edebiyat özelliği taşımış olmasına rağmen genel kapsamlı edebiyat tarihi kitaplarına giremeyen pek çok divan şairi mevcuttur. Yapılan araştırmalar, klasik şuara tezkirelerinde sayısal olarak daha az şaire sahip şehirlerdeki şair sayısının, mahalli kaynaklardaki şairlerin de eklenmesiyle bir hayli yekun tuttuğunu ortaya koymaktadır.

Genellikle Taşra üniversitelerinde görev yapan akademisyenler tarafından kaleme alınan çalışmalarla divan şiirinin merkez dışındaki dağılımı ve etkisi daha net olarak ortaya konulmaktadır. Taşra üniversitelerinin sosyal bilimler alanında görev yapan öğretim elemanlarının bir görevi de bölgesel ve yerel kaynaklı çalışmalar yaparak veya lisansüstü çalışmalar yaptırarak şehirlerin kültürel haritalarını ortaya çıkarmalarıdır. Klasik Osmanlı tezkirelerinin yanı sıra mahallî kaynakların da incelenmesi sonucu hazırlanan çalışmalardan bazıları şunlardır:

Aşkun, Vehbi Cem. (1948). *Sivas Şairleri*. Sivas.

Atlansoy, Kadir. (1998). *Bursa Şairleri- Bursa Vefeyâtnâmelerindeki Şairlerin Biyografileri*. Asa Kitapevi, Bursa.

Beysanoğlu, Şevket. (1997). *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*. Ankara.

Buran, Ahmet. (2006). *Harput'tan Hazar'a Elazığlı Şairler*. Elazığ Belediyesi Yay. Elazığ.

Canım, Rıdvan. (1995). *Edirne Şairleri*. Akçağ Yayınları, Ankara.

Çiftçi, Cemil. (1996). *Maraşlı Şairler Yazarlar Alimler*. Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Erdem, Sadık. (1998). Bolulu Divan Edebiyatı Şairleri ve Mutasavvıfları. *Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Yayınları, Bolu, ss.90-100.

Erdem, Sadık. (2004). XV. ve XVI. Yüzyılda Yaşamış Manisalı Divan Şairleri. *Türkbilig*. 8: 75-107.

Güner, Hamza. (1967). *Kütahyalı Divan Şairleri*. Kütahya.

Güngör, Zülfikar. Şuara Tezkirelerine Göre Çorumlu Divan Şairleri. *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu, 1-3 Ekim 2004*. Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi.

Kılıç, Filiz. Şairler Tezkirelerine Göre Kastamonulu Divan Şairleri. *Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu 21-23 Mayıs 2000*.

Köksal, M. Fatih. (1998). *Kayserili Divan Şairleri*. Geçit Yayınları, Kayseri.

- Küçük, Sabahattin. (1992). 19. Yüzyıl Fırat Havzası Divan Şairleri. *Fırat Üniversitesi, Folklor ve Etnografya Sempozyumu, 24-27 Ekim 1985*, Elazığ s. 231-238.
- Mengi, Mine. (2000). Adanalı Divan Şairleri. *Efsaneden Tarihe Tarihten Bugüne Adana*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Onur, M. Naci. (1998). *Harputlu Divan Şairleri*. İzzetpaşa Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Özmel, İsmail. (1990). *Dünden Bugüne Niğdeli Şair ve Yazarlar*. Niğde Valiliği Yayınları, Niğde.
- Saraç, M. A. Yekta. Divan Edebiyatında Rumelili Şairler ve Emri. *Geçmişten Günümüze Rumeli'de Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu*, 5 Haziran 2004.
- Şen, Abdurrahman. (2005). *Sivaslı Şairler Antolojisi*. Sivaslılar Vakfı, Sivas.
- Yüksel, Murat. (1993). *Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri 1 Cumhuriyet Dönemi*. Yunus Dergisi Yayınları, Trabzon.

II. ANTEPLİ DİVAN ŞAİRLERİ¹

Geniş bir alana yayılmış Osmanlı coğrafyasında yerleşim birimlerinin çekirdeğini oluşturan şehir merkezleri, siyasi tarihin kendine olan ihtiyacı oranında tarihteki yerlerini almışlardır. Türk tarihinin Anadolu'daki şekillenmesinde Antep'in önemli bir yeri vardır. Güneydoğu Anadolu'nun bugün de en önemli kentlerinden biri olan Gaziantep tarih boyunca stratejik bir konuma sahip olmuştur (Darkot ve Dağlıoğlu, 1970: 64). Doğuda İran, güneyde ise Araplar ile asırlar boyu yakın siyasi ve kültürel etkileşim içinde olan şehir, Türk olma vasfını kaybetmeden yüzyıllar boyu kendi siyasi ve kültürel varlığını sürdürmüştür. Coğrafi konum itibarıyla Antep, Ortadoğu'nun ortasında merkezi bir mevkidedir. Kuzeyden güneye, doğudan batıya giden ana yollar Antep'te kesişmektedir. Bu özellik şehri bir ticaret merkezi durumuna getirmiştir. Halep şehrinde sonra Antep, gerek Selçuklular gerekse de Memlûklar ve Osmanlılar döneminde Anadolu'nun nüfusu en fazla olan şehirlerinden biri olmuştur. Hem siyasi hem de iktisadi ve ticari açıdan önemli bir merkez olan Antep, buna paralel olarak bir kültür merkezi olma vasfını kazanmış ve bunu uzun yıllar korumuştur. Şehrin kültürel zenginliği de her dönemde artan bir birikimle yıllar boyu devam etmiştir.

1071 Malazgirt zaferini takiben, Selçuklu kumandanlarından Süleyman Şah'ın komutasındaki Türk orduları tarafından fethedilen Antep'e 1084-1085 yıllarından başlamak üzere büyük gruplar halinde Türk boyları yerleştirilmiştir. XI. yüzyılın sonunda Antep baştan başa bir Türk yurdu hâline gelmiştir. 1096-1270 yıllarındaki Haçlı Seferleri sırasında Halep Atabeyleri idaresinde bulunan Antep Türkleri, birleşerek Haçlılara karşı kendilerini korumuşlardır. 1242-1516 yıllarında Memlûk Türk hükümdarları idaresinde yaşayan Antepli Türklerin iç işlerine Memlûklar müdahale etmemişlerdir. O dönemlerde Antep büyük bir kültür merkezi hâline gelmiş, medreselerinde değerli âlimler yetişmiştir. Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı idaresine katılan Antep'in bundan sonraki siyasi hayatı bir düzene oturmuş, özellikle XVI. ve XVII. asırda çok değerli bilginler Osmanlı kültür hayatına zenginlik katmışlardır. Şeri mahkeme sicillerinden anlaşıldığına göre, o dönemlerde, birçok kütüphane ve medrese şehirde kendine yer bulmuştur. Osmanlı'nın zayıf olduğu dönemlerde iç karışıklıklara sahne olan şehirde pek çok çarpışma meydana gelmiş, bu iç karışıklık edebiyata yansımış onlarca destan ve türkü halk arasında söylenir olmuştur.

Antep, bilimsel ve kültürel zenginliğinden dolayı –Türk-İslam uygarlığının eski dönemdeki önemli kültür merkezlerinden olan Buhara'dan hareketle- kaynaklarda *Küçük Buhara* diye anılmıştır. H.762/ M.1360 yılında Antep'te doğan Bedrettin Aynî, *İkdü'l-cumân fi târîh-i*

¹Kurtuluş savaşında gösterdiği üstün gayret ve sergilediği bağımsızlık mücadelesinden dolayı Antep'e, 8 Şubat 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından *Gazi* ünvanı verilmiştir. Bu sıfat, çalışmamızın içeriğini kapsayan dönemlerden sonra şehre verildiği için, çalışmamızın isminde Antep adı kullanılmıştır.

ehlü'z-zamân adlı tarihinde, doğduğu şehri anlatırken ilim müesseselerinin ve âlimlerinin çokluğundan dolayı, buraya Küçük Buhara dendiğini kaydeder. Aynî, XIV. ve XV. yüzyıllarda Antep'te on beş medresenin bulunduğunu ve birçok ilim adamının bu şehirde toplanmış olduğunu belirtir. Evliya Çelebi, XVII. yüzyılın ikinci yarısında yedi Darü'l-Hadis medresesinin varlığından bahseder (Zillioğlu, 1984:146). XVIII. yüzyılda Antep'te sekiz medresenin mevcut olduğu bilinmektedir (Çınar, 1999:173-186). Medreselerin kaldırıldığı 1924 yılında Antep'te on sekiz medresenin bulunması (Yener, 1958:6; Güzelbey, 1943:12) şehrin ilim ve kültür hayatı bakımından ne kadar canlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Tezkireler üzerine önemli araştırmaları olan Prof. Dr. Mustafa İsen, Osmanlı coğrafyasında şair yetiştiren illeri ortaya koyduğu çalışmasında, Anadolu sahasında yazılmış yirmi yedi tezkireyi tarayarak meydana getirdiği bilimsel istatistiğe göre, 211 yerleşim merkezi arasında Antep, yetiştirdiği yirmi altı şairle 11. sırada yer almaktadır. İsen, makalesinde, bu durumu açıklamakta güçlük çektiğini söylemektedir. İsen'in çalışması, Antep'in tarih boyunca kültürel yönden oldukça zengin bir birikime sahip olduğunu teyit etmektedir. Mustafa İsen'in yaptığı çalışmanın üstüne bizim de yaptığımız araştırmalarla, Antepli divan şairlerinin sayısı yüz on yedi gibi büyük bir rakama ulaşmıştır.

a) Kaynakların değerlendirilmesi

Antepli divan şairleri adlı çalışmamızın ana kaynağı Osmanlı şuara tezkireleridir. Bunun yanı sıra klasik tezkirelerin sonuncusu Fatîn'den sonra ortaya konulan biyografi tipi eserler ile mahallî kaynaklı basılı eserlerden kitap, dergi ve gazeteler incelenerek Antepli şairler tespit edilmiştir. Aynı zamanda Antepli ailelerde bulunan ve Antepli divan şairlerinin de şiirlerini ihtivâ eden el yazması eserlerden de büyük oranda faydalanılmıştır.

Köklü aile geleneğine sahip, aile şecereleri belgelerle birkaç kuşak geriye gidebilen bir hayli ailenin mevcut olduğu Gaziantep'te, şahıslarda bulunan cönk, mecmua, divan, divançe gibi yazmalarda Antepli pek çok divan şairine rastlamak mümkündür. Yazmaları ellerinde bulunduran aileler geçmişlerine duydukları derin saygıdan dolayı -her ne kadar içlerinde neler yazılı olduğunu pek bilmeseler de- bu kıymetli eserleri özenle muhafaza etmektedirler. Çalışmamızın hazırlık aşamasında kendileriyle görüştüğümüz kişiler, şehrin geçmişteki kültürel altyapısının ortaya çıkarılacağı inancıyla ve kendilerinin sağlayacağı katkının bilinciyle yazmaları incelememize azami ölçüde izin vermişlerdir. Geçmişte yaşadıkları bazı kötü tecrübeler sonucu ellerindeki yazmaları bize göstermekten kaçınan kişiler de olmuştur. Elleri yazma eser bulunabileceğini tahmin ettiğimiz birkaç aile de geçmişte sahip oldukları eserlerin, o vakitler değerini tam olarak kavrayamadıkları için bir şekilde ellerinden çıktığını beyan etmişlerdir. Görüştüğümüz şahıslar ve bizatihi görme imkanına sahip olduğumuz yazmalar şunlardır:

Ömer Özsoy : *Aydî Baba Divânı*

Hüseyin Cemal Karata: *Hamdi Baba Divânı*

Tuncer Nazlı: *Sırrı Bidârî Divânı*

Sait Gökbulut: Mustafa Fehim Efendi, *Mecmuatü'l-Letâif*

Fusun Göğüş: Abdullah Necip Efendi'nin şiir defteri

Av. Abdullah Bayram: Bülbülzâde Abdullah Edip Bayram'ın şiir defteri

Ömer Bayram: Abdullah Naim Bayram'ın şiir defteri

Şule Elmacıoğlu: Faik Taşcıoğlu'nun şiir defteri

Dr. Nizamettin Özgül: Müftü Bahaeddin Efendi'nin şiir defteri

Yavuz Cenânî: Rıza Cenânî'nin şiir defteri

Behiye Köksel: İçinde bir çok Antepli şairin şiirlerini barındıran cönk²
 Kamile Kutlar: İçinde bir çok Antepli şair bulunan Dr. Mehmet Kutlar'a ait şiir mecmuası ve XIX. yüzyıl Antep'ine ait bilgiler içeren eser.
 Ragıp Güzelbey: İçinde Antepli şairlerin şiirleri bulunan şiir mecmuası.
 Gaziantep Üniversitesi Kütüphanesi: Hasırcıoğlu Ahmet Muhlis Efendi'ye ait mecmua.
 Gaziantep Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan sekiz adet şiir mecmuası ve cönk ile 492 sayfalık şiir mecmuası
 Şahsımızda bulunan Antepli divan şairlerinin de şiirlerini barındıran dört adet şiir mecmuası ve cönk.
 1931 yılında Türk Ocaklarının kapatılması üzerine içinde Gaziantep'in de bulunduğu on dört ilde halkevi açılmıştır. Halkevlerinin, kültür ve edebiyat kolları, yapmış oldukları yayınlarla mahalli yazar ve şairlerin kayıtlara girmelerine vesile olmuşlardır. Gaziantep Halkevi 1947 yılına kadar ulusal ve yerel araştırmaları içeren 34 kitap yayımlamıştır. Halkevi'nin divan edebiyatı ile ilgili çıkardığı kitaplar:
 Aksoy, Ömer Asım. (1937). *Aydi Dîvanı*.
 Aksoy, Ömer Asım. (1933). *Hasip Dürri Eserlerinin Tahlili, Hayatı, Eserlerinden Seçilmiş Parçalar*.
 Aksoy, Ömer Asım. (1941). *Hasırcıoğlu Hafız Mehmet Ağa*.
 Dağlıoğlu, Hikmet Turhan. (1939). *Gaziantep Meşahiri*.
 Nazlı, Hurşit. (1945). *Nazlıoğlu Mustafa Sırrı Bidari Dîvanı*.
 Yener, Şakir Sabri. (1934). *Gaziantep Büyükleri 500 Yıllık Alim ve Şairler*.
 1947 yılında kurulan Gaziantep Kültür Derneği 1957 yılına kadar çeşitli faaliyetlerde bulunmuş bu tarihten sonra kitap, dergi, broşür yayınlarına ağırlık vermiştir. Kültür Derneğinin divan edebiyatıyla ilgili yayınları:
 Aksoy, Ömer Asım. (1959). *Hasan Aynî ve Nazmü'l- Cevahir*.
 Aksoy, Ömer Asım. (1959) *Hasip Dürri – Hayatı ve Eserleri*.
 Aksoy, Ömer Asım. (1961). *Şeyh Ahmet ve Nazmü'l- Leal Üzerine*.
 Yener, Şakir Sabri. (1958). *Gaziantep Kitabeleri*.
 10 Kasım 1957'de Gaziantep Kültür Derneği bünyesinde yayın hayatına başlayan *Gaziantep Kültür* dergisi, 1973 yılına kadar toplam 13 cilt çıkmıştır. Aylık dergi olan ve içinde Antepli şairlerle ilgili birçok yayın bulunduran *Başpınar* dergisi de 1939 yılından 1948 yılına kadar Halkevi tarafından çıkarılmıştır. Bu dergilerde Gaziantep'in sosyal, kültürel ve iktisadî alanlarıyla ilgili sayısız inceleme ve araştırma yayımlanmıştır.
 Cemil Cahit Güzelbey, *Gaziantep Büyükleri ve Gaziantep Meşâhîrine Ek*, [(1988), Ankara], adlı eserinde ve Gaziantep'te yayımlanan Sabah Gazetesinde Antepli pek çok divan şairini incelemiştir.

b) Antepli divan şairleriyle ilgili bazı istatistikî bilgiler

Antepli divan şairlerinin -şu an için- elimizdeki en eski şiir örneği XV. yüzyıla ait olduğu için çalışmanın kapsamı bu yüzyıldan başlayarak XX. yüzyılın başlangıcı kabul edilen 1900 doğumlulara kadar sınırlandırılmıştır. Klasik şiirimizin estetik anlayışının XIX. yüzyılda bittiği var sayılsa bile tezahürlerinin az da olsa XX. yüzyıla kadar yansıdığı bilinmektedir. Edebiyat tarihinin dönem noktalarını belirleyen “büyük” şairleri bir tarafta tutarsak, taşrada hüküm süren şiir estetiği ve anlayışında “divan şiiri izleri”nin XX. yüzyıla kadar sürdüğünü bu sahada yapılan çalışmalarda açıkça görebiliriz. Divan edebiyatı ile halk edebiyatı arasında duran fakat muhteva

²Cönkler genellikle muhteva bakımından halk edebiyatına ait örnekleri bünyesinde barındıran seçkilerden oluşsa da Antep'te karşılaştığımız cönklerin büyük bir çoğunluğu divan şiiri nazım örneklerine sahip şiir mecmuası hüviyetindedir.

ve nazım şekilleri bakımından divan edebiyatına daha yakın olan tekke edebiyatında, tasavvufi anlam içeren ürünlerin kesintiye uğramadan süregeldiğinin altını çizebiliriz. Özellikle merkez konumundaki İstanbul'da kendini gösteren "edebî ürün" yenilenmeleri kendine taşrada hemen taraftar bulamamaktadır. Şiir geleneğine bağlı kalarak edebî eser verme, özelde de divan edebiyatı tarzı şiir yazma geleneği XX. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Yüzyıllara göre şairler:

XV. yüzyıl: 1 şair, İbrahim Bâlî.

XVI. yüzyıl: 6 şair : Kevserî, Sâbirî, Askerî, Şeyhcân, Gamî, Fâtihî.

XVII. yüzyıl: 7 şair: Abdülmezitîzâde Hâfız Efendi, Kadrî, İffetî, Fedâî, Arzî Mehmet Dede, Şeyh Ahmet, Bedrî.

XVIII. yüzyıl: 20 şair: Abdullah Mâhir Efendi, Na'tî, Hüsrevî, Behçetî, Ref'et, Senâî, Abdurrahman Hâkî, Cenânî, Râsim, Kusûrî, Şeyhî, Zühdî, Husûlî, Tâhir, Nurî Mehmet Paşa, Münîb Ayıntâbî, Fâiz, Sabrî, Rahmî, Edîp.

XIX. yüzyıl: 54 şair: Reşit, Mütercim Âsım, Aynî Hasan Efendi, Râşit, Hâmit, Sâib, Şevket, Kadrî Paşa, Rahmî, Hüsnü Efendi, Nazif, Ahmet Hilmî, Aydî Baba, Hasırcızâde, Aşkî, Mazhar, Bektaş Baba, Rif'at, Hayret, Münif Paşa, Hasib Dürrî, Fehim (Hafız Ahmet), Muhammed Şakir Efendi, Ref'et, Nâzım, Ali Râşit, Emin, Arif Hikmet Paşa, Rasim Paşa, Lâmî Paşa, Hakkî (İshak Paşa), Bektaşî Aynî, Sirâcî, Ahmet Şevket Efendi, Fezmî, Mehmet Rasih Efendi, Vesim, Bekâî, Mehmet Kelîm Efendi, Mustafa Fehim Efendi, Mehmet Fâik, Bidârî, İbrahim Hevâî, Abdünnâfî, Ahmet Muhlis Efendi, Hafız Mehmet Efendi, Huldî, Şehdî, Ulvî, Sıdkî, Hacı Tâhâ Efendi, Şakir Baba, Hâlet, Sait Baba.

XX. yüzyıl: 29 şair: Hamdi Baba, Fevzî-i Ayıntâbî, Mahremî, Menşurî, Mehmet Hayrî, Mehmet Nizameddin Efendi, Halil Baba, Abdullah Necip Efendi, Hafız Ahmet Efendi, Abdullah Edip Efendi, Ahmet Kemal Sayın, Abdullah Nâim Bayram, Abdullah Namık, Necîb (Mustafa Altıncı) Ali Rıza Erhan, Nuri İnan, Faik Taşçıoğlu, Enderî, Nâdir, Lamî, Zeynep Ayıntâbî, İshak Refet Işıtman, Mehmet Sabrî, Rıza Cenânî, Sait Sabit, Süleyman Sayılı, Şakir Sabri Yener, Asaf Talat Bey, Fatma Hanım.

Yüzyıllara göre Antep'te divan şairi dağılımı şu şekildedir: XV. yüzyılda 1; XVI. yüzyılda 6; XVII. yüzyılda 7; XVIII. yüzyılda 20; XIX. yüzyılda 54; XX. yüzyılda 29 olmak üzere toplam 117 şair.

XV. ve XVI. yüzyıllarda tezkirelere girmiş Antepli şair sayısı azdır. Bu tabloya göre, son yüzyıllara doğru gelindikçe şair sayısında gözle görülür bir artış olduğu bellidir. Bu durum sanki eski dönemlerde daha az şair çıkmış imajını oluştursa da -bizce- doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü o zamanlarda da bu şehir şair ve âlim yetiştirmiştir. Fakat o dönemlerdeki Antepli şairlerden bahseden kaynakların olmaması veya o dönemlere ait biyografik malzemenin oldukça sınırlı olması bize gereken sağlıklı bilgiyi verememektedir. Tezkire yazarları, sadece ulaşabildikleri şahsiyetleri eserlerine almışlardır. Bundan dolayı, başta İstanbul olmak üzere belli merkezlerin dışında kalan ve az da olsa şöret bulmuş her şahsiyet tezkirelere girememiştir. Buna en bariz örnek olarak XV. yüzyılda yaşayan Antepli İbrahim Bâlî'yi verebiliriz. 13000 beyitlik *Hikmetnâme* adlı bir mesnevi yazmış olmasına rağmen, İbrahim Bâlî'nin adı hiçbir Osmanlı tezkiresinde geçmemektedir. XVII. yüzyılda yaşamış olmasına rağmen divan sahibi Abdülmecitîzâde Hâfız da tezkirelere girememiş bir şahsiyettir. XV. ve XVI. yüzyıllarda az sayıda şaire rastlanmasının bir sebebi de o dönemlerde şehir ve çevresinin siyasi olarak en karışık dönemi yaşamış olmasıdır. XVI. yüzyılda yaşayan Antepli divan şairleriyle ilgili kaynakların neredeyse tamamı yalnızca suara tezkireleridir. Bu durum XVII. yüzyılda da aynı şekildedir.

XVII ve XVIII. yüzyıllarda şair sayısında bir artış söz konusudur. Bu dönem şairlerindeki artışın bir nedeni ulaşabildiğimiz mahalli kaynakların mevcudiyeti ve tarih manzumesi yazan divan şairlerinin çokluğudur. Genel kanaate göre divan şiiri son büyük temsilcisi

Şeyh Galip’le birlikte XVIII. yüzyılın sonlarına doğru devrini kapatmış, daha sonra gelen şairler bu hazinenin son kalıntılarını kullanmışlardır. XIX. yüzyılda bu edebiyat tükenmiş kabul edilirken Antep’ten bu kadar şair çıkmasının bir izahı olsa gerektir. Bu sayının bu denli kabarık olmasının başında tarihî eserlere tarih manzumesi yazarların sayısının çokluğu gelmektedir. Çünkü Antep, o dönem Osmanlı coğrafyasında önemli bir merkez olduğu için medreseler, hanlar, hamamlar, camiler ve diğer sanat eserleri bakımından da mamur bir kentti. Bu tarihi eserlere düşülen tarih manzumeleri de bir hayli fazladır. Klasik edebiyatımızın genel seyrine bakıldığı zaman özellikle son üç asır boyunca tarih manzumesi yazma geleneğinin hızla arttığını görmekteyiz. Antep’te bulunan cami, mescit, medrese, türbe, tekke, çeşme ve han gibi muhtelif mimari eserlerin kitabelerine tarih manzumesi yazan yirmi dört şair tespit ettik. Bunlar; Kelîm Efendi, Abdünnafi, Sâîp, Şevket, Sabrî, Hamdî, Mütercim Âsım, Kusûrî, Vesim, Zühdî, Hasırcızâde, Hayret, Na’tî, Cenânî, Senâî, Abdullah Edip Bayram, Abdullah Necîp Efendi, Tuzcuzâde Hâfız, Sıdkî, Necîp, Edîp, Sait Baba, Mahremî. Bu şairlerden Kusûrî 6; Şevket 3; Sâîp 2; Mütercim Âsım 2; Hasırcızâde 3; Tuzcuzâde Hâfız 2; Abdünnafi 2; Abdullah Edip Bayram 2, anılan diğer şairler birer kitabe yazmışlardır. Tarih düşülen kitabe sayısı 84’tür. Hayat hikâyelerine baktığımızda bu şahsiyetlerin çoğunun “divan şairi” kabiliyetini haiz olduğu bellidir. Tarih manzumesi yazan şairlerin sayıları özellikle XIX ve XX. yüzyılda hayli kabarıktır.

XIX ve XX. yüzyıl şairlerinin bir kısmının şairlerinde teknik kusurlar göze çarpmaktadır. İşlenen konular biraz daha gündelik mevzulara ait olsa da genel itibarla şiir formları divan geleneği tarzındadır.

i) Şairlerin meslekleri

Biyografik eserlerde istisnalar devre dışı bırakılırsa büyük oranda şairlerin doğum yerlerinden bahsedilmektedir. Aynı oranı şairlerin sosyal yaşamlarını sürdürebilmek için uğraştıkları mesleklerin tespitinde görememekteyiz. İncelememizde Antep’li 39 şairin mesleğini tespit edemedik. Bazı şairler de birden çok meslek veya görev sahibidir. Bu tür şairleri her bir meslek için ayrı ayrı değerlendirdik. Mesleklerin ortaya çıkardığı tablo divan şairleri arasındaki ilginç sosyal tabakalaşmayı gözler önüne sermektedir. Bu tablo, bu edebiyatın saray ve saray çevresinde teşekkül etmiş mesleklerden oluştuğu iddiasının, daha önce yapılan çalışmalarda olduğu gibi (İsen, 1997:221-229; Canım, 1995:16-19; Köksal, 1998:12-13), bu çalışmada da gerçekleri yansıtmadığını ortaya koymaktadır. Antep gibi taşrada bulunan bir yerleşim biriminde, en üst kademedeki devlet adamlarından en alt katmanı oluşturan çiftçiye kadar, geniş bir meslek yelpazesindeki insanlar, bu şiirle ilgilenmişlerdir. Paşadan köylüye kadar her meslek katmanı, bir kültür bileşeni etrafında kümelenmiştir. Sahip oldukları yaratıcılık kabiliyetleri ölçüsünde sanatsal faaliyette bulunarak şehrin sosyal ve kültürel tarihine etki etmişlerdir.

Şairlerin meslekleri ve görevleri:

Elçi (Nedim): İbrahim Bâlî

Takyeci: Sâbirî

Kâtip: Kadrî, Arzî Mehmet Dede, Cenânî Mehmet Efendi, Kusûrî, Osman Husûlî, Reşit, Ali Râşit Bey, Hüseyin Aşkî, Hâmit Efendi, Nazif, Hasan Efendi (Refet), Râşit Mehmet Ali, Mehmet Nizameddin Efendi, Kâtip Mustafa Efendi, Mustafa Fehim, Küllîzâde Şevket, Şehdî, Nuri İnan

Hattat: Şeyh Ahmet, Aşkî, Mazhar Efendi, Rahmî, Abdünnafi Efendi, Mehmet Nizameddin Efendi, Arzuhalci Ali Efendi (Mahremî), Mustafa Fehim Efendi, Ahmet Muhlis Efendi, Sait Baba

Müderris: Bedrî Mehmet Efendi, Senâî, Mehmet Münib, Aynî Hasan Efendi, Mütercim Âsım, Aydı, Abdullah Necip Efendi, Abdullah Edip Efendi

Ayakkabıcı: Na'tî

Vakanüvis: Behçeti

Müftü: Abdurrahman Hâkî, Sâib, Hayret, Mehmet Faik,

Naib: Osman Husûlî,

Kadı: Aynî Hasan Efendi, Mütercim Âsım, İffetî, Abdullah Mâhir Efendi.

Mutasarrıf: Nuri Mehmet Paşa, Arif Hikmet Paşa, Rasim Paşa, Lâmî Paşa, İshak Paşa

Divan Efendisi: Şevket

Sadrazam: Kadri Paşa

Attar: Rahmî, Bektaş Baba

Defterdâr: Hüsnü efendi

Alaybeyi: Gamî

İmam-Hatip: Aydı, Hasip Dürrî, Osman Husûlî, Hamdi Baba, Abdullah Nâim Bayram, Ali Rıza Erhan

Muallim: Mazhar Efendi, Fedâî, Sirâci Sirâceddin, Necîb (Mustafa Altıncı), Abdünnafî, Menşûrî, Mehmet Hayrî Efendi, Hafız Ahmet, Mehmet Sabri,

Çiftçi: Halil Rifat Efendi

Evkaf Müdürü: Hayret

Maarif Nâzırı: Münif Mehmet Paşa

Rençber: İbrahim Hevâî

Memur: Ahmet Muhlis, Tevfik Yalap (Lâmî), Sait Saib Erel

Mektupçu: Ahmet Muhlis Efendi, Ahmet Şevket Efendi,

Kazasker: Necip Abdullah Efendi

Kaymakam: Ahmet Şevket Efendi

Değirmenci: Hamdi Baba

İskan Müdürü: Süleyman Sayılı

Maarif Müdürü: İshak Refet İştman

Arzuhalci: Mahremî, Lâmî

Muhasebeci: Ahmet Kemal Sayın

Hakim: Abdullah Namık

General: Faik Taşçıoğlu

Kolcu: Enderî, Nadir

Tabak (debbâğ): Aydı.

ii) Tarikata mensup olan şairler

Antepli divan şairlerinin çok az bir kısmının tarikata mensup olduğunu tespit ettik. Bu şairlerden bazıları tarikat şeyhliği de yapmıştır. Tarikata mensup şairlerin tarikat içindeki etkinliklerinin kaynaklarda belirtilen “şu tarikata mensuptur” ifadesi dışında ne ölçüde olduğunu tam olarak bilemiyoruz. Tasavvufa ve tarikata eğilimli şairlerin genelde XIX. ve XX. yüzyılda olduğu ve bunların çoğunun da Alevî-Bektâşî zümresine bağlı bulunduğu gözlenmektedir.

Halvetî: Şeyh Salman, Şahveli (Askerî), Rasim Paşa, Aydı Baba

Kâdirî: Şeyh Salman, Ahmet Hilmî.

Mevlevî: Fedâî, Arzî

Nakşibendî: Hazırcızâde, Hüseyin Aşkî, Halil Rifat, Mahremî, Müftü Bahaeddin Efendi, Mehmet Nizameddin Efendi

Bektaşî: Bektaşî Aynî, Fezmî, Enderî, Hamdi Baba, Halil Baba, Sait Baba, Nadir.

iii) Divan veya divançe sahibi olan şairler

Antepli divan şairlerinden divan veya divançe sahibi olanların sayısı, tespit edebildiğimiz kadarıyla yirmi birdir. Bazılarının eski ve yeni harflerle yayımlanan, bazılarının sadece varlığından söz edilip şu an elimizde divanları bulunmayan bu şairler şunlardır: Reşid³ (Çekemzâde) , Abdullah Mâhir Efendi (Kayhan, 1999), Aynî (Aslan, 2004), Bedrî Mehmet Efendi⁴, Abdullah Necip Efendi⁵, Abdünnâfi⁶, Nuri Mehmet Paşa⁷, Arzî Mehmet Dede⁸, Senâî⁹, Kadrî¹⁰, Hasip Dürrî (Aksoy, 1933), Aydı (Aksoy, 1937, 1954; Şahiner, 1997, Mahremî¹¹, Hamdi Baba (Yakar, 2003, 2007) , Sırrı Bidârî (Nazlı, 1945), Halil Rifat Efendi¹², Abdülmezidzâde Hâfız Efendi¹³, Şeyh Salman¹⁴, Ahmet Hilmî¹⁵, Muhammet Şakir Efendi (Erol, 1995), Hasırcızâde Hâfız Mehmet Ağa (Aksoy, 1941).

Kaynakların zikrettiği ancak şu an için elimizde bulunmayan divanların günümüze ulaşmamasının pek çok nedeni vardır. Bunlardan biri XIX. yüzyılda baş gösteren Emir-Yeniçeri ayaklanmasında meydana gelen karışıklık, diğeri de Kurtuluş Savaşı mücadelesidir. Antep'in kaderini yakından ilgilendiren bu tür büyük olaylarda, o hengâme içinde çok kıymetli eserler de yağmalanıp yok olmuştur. Bazı şairler de bilinçli olarak şiirlerini yakıp yok etmişlerdir.

iv) Sözlük yazar Antepli şairler

Antepli şairler içinde göze çarpan diğer önemli bir özellik, bu şehirde yetişmiş kişiler arasında sözlük çalışması yapanların sayısının bir hayli fazla olmasıdır. Lügat/sözlük türü yazılan eserlerin tamamı bu gün elimizde olmasa da kaynakların zikrettiği Antepli on sözlük yazarı mevcuttur. Bunların yedisi hakkında kaynak ve belgeler elimizde mevcuttur. Lügat yazarın bu kişiler:

1. Mütercim Âsım

Arapça *Kamus* ve Farsça *Burhan-ı Katı* (Öztürk ve Örs, 2000) tercümelerinden başka, Arapça-Türkçe *Tuhfe-i Âsım* (Türkmen, 1995) adlı manzum lügati de vardır.

2. Şeyh Ahmet

Mütercim Âsım'ın altı göbek öncesi dedesi Çarpınlı Şeyh Ahmet H.1051/M.1641'de *Nazmü'l-leal* (Aksoy, 1988, 1961) adlı Arapça-Türkçe manzum bir sözlük kaleme almıştır. Yazar, Şâhidî'nin Tuhfesinin her kıtasını vezin ve kafiye bakımından ayrı ayrı tanzir etmiştir. Eserin adı ebced hesabıyla telif tarihini vermektedir. Eserde hayatının bazı noktaları hakkında bilgiler verir. Türkçe karşılıklarda Antep ağzından da örnekler sunar. Bu eser, yazılışından 113 yıl sonra Antepli şair ve âlim Abdurrahman Hâkî Efendi tarafından *Sîgu'l-meal fi Şerh-i Nazmü'l-le'al* adıyla şerh edilmiştir.

³Şairin bir divânı olduğu *Keşfu'z-Zünûn Zeyli*, s.505, *Sicill-i Osmanî*, C.5, s.1379 ve Fatin *Hatimetü'l-Eşar*, s.139'da kayıtlıdır.

⁴Şeyhî'nin *Vakâyi'ü'l-Füzelâ*'sında (İ.Ü. Kütüphanesi. TY nr 81. vr 268a) bir divânı olduğu kayıtlıdır.

⁵Şairin bir divânı olduğu Şakir Sabri Yener'in, *Gaziantep Büyüklüğü*, s.143'te, kayıtlıdır.

⁶Şairin bir divânı olduğu Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin*, C.1, s.632'de kayıtlıdır.

⁷Şairin bir divânı olduğu Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin*, C.1, s.535 ve *Kamusü'l-Alâm* C.6. s.4618'da kayıtlıdır.

⁸Şairin bir divânı olduğu *Gaziantep Meşâhiri* s.13'te kayıtlıdır.

⁹Şairin bir divânı olduğu *Gaziantep Büyüklüğü* s.10'da kayıtlıdır.

¹⁰Şeyhî'nin *Vakâyi'ü'l-Füzelâ* C.1, s.687'de bir divânı olduğu kayıtlıdır.

¹¹Şairin bir divânı olduğu *Gaziantep Büyüklüğü* s.129'da kayıtlıdır.

¹²Şairin bir divânı olduğu *Gaziantep Büyüklüğü* s.108'de kayıtlıdır.

¹³Divânı Fatih Millet Ktb. Mnz. 92'dedir. Danışmanlığını yürüttüğüm bu divan, Beşir Akgül tarafından Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmaktadır. (Gaziantep Üniversitesi SBE)

¹⁴Şairin bir divânı olduğu *Gaziantep Büyüklüğü* ve *Gaziantep Meşâhirine Ek* s.281'de kayıtlıdır

¹⁵Şairin bir divânı olduğu *Gaziantep Büyüklüğü* ve *Gaziantep Meşâhirine Ek* s.285'de kayıtlıdır.

3. Hasan Aynî

Aynî'nin *Nazmü'l-Cevâhir* (Aksoy, 1959, 1960) isimli manzum lügati, yalnız Arapça veya Farsça öğrenmek için değil, ikisini birlikte öğretmek için yazılmıştır. Bir kavramın Arapça'sı, Farsça'sı ve Türkçe'si bir arada manzum olarak verilmiştir.

4. Fedâî

XVII. yüzyıl şairlerinden olan Fedâî *Tuhfe-i Fedâî* (Yakar, 2007a) isimli manzum Arapça-Türkçe sözlük kaleme almıştır.

5. Kusûrî Ömer Efendi

Tuhfe-i Kûsûrî (Altun, 2002) adıyla Lügat-i Şâhidî'yi tazmîn etmiştir.

6. Abdurrahman Hâkî Efendi

Şeyh Ahmet'in Nazmü'l-leal adlı sözlüğünü 113 yıl sonra *Sîgu'l-meâl fi Şerh-i Nazmü'l-le'al* adıyla 1168/1755'te şerh etmiştir. Abruhaman Hâkî Efendi *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*¹⁶ adıyla Tuhfe-i Şâhidî'yi de Tuhfe'deki bahir ve vezinler hakkında yazılan bu risale Arapça kaleme alınmıştır. Tahsile yeni başlamış öğrencilerden Tuhfe'yi okuyabilecek zeki çocukları seçmek onlara bahir ve vezinleri hakkında ön bilgi vermek amacıyla yazılmıştır.

7. Abdülmecitzâde Hafız Efendi

Tuhfe-i Şâhidî'ye *Nazm-ı ferâ'id*¹⁷ adıyla nazire yazmıştır.

8. Aynî Abdurrahman Zeyneddin

Manzumetü'd-dürret'il-Mudiyye fi'l-lugat'it-Türkiyye adlı edebiyat tarihi ve sözlük birikimimiz için önemli olan bir eser kaleme almıştır.

9. Meciddin İnan

Farsça-Türkçe bir sözlük meydana getirmiştir.

10. Muhammet Şakir Efendi

Gencine-i Güftâr adlı Türkçe-Farsça bir sözlük kaleme aldığını kaynaklar belirtmektedir. Kaynakların taranmasına rağmen ne yazık ki son üç esere ulaşamamıştır.

c) Divan şiirinin Antep'te gelişmesine etki eden faktörler

Divan şiirinin Antep'te gelişmesine etken olarak gösterebileceğimiz bazı hususlar şunlardır:

1) İstanbul: Zamanında ve halen de ülkenin en büyük kültür ve medeniyet merkezi olan İstanbul, Antep'li divan şairlerinin birçoğunun tahsillerini tamamladıkları veya Antep'te almış oldukları edebî ve ilmî birikimi orada geliştirerek kendilerini gösterdikleri bir merkez olmuştur. Özellikle XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda Antep'ten İstanbul'a giden şair sayısı bir hayli kabarıktır. Tespit edebildiğimiz şairlerden 33'ü tahsil için İstanbul'a gitmiştir. Klasik Osmanlı şuara tezkirelerine giren Antep'li birçok şairin ortak yönü bir şekilde İstanbul'la bağlantısı olmasıdır. Saray ve çevresi, medreseler, âlim ve şaire değer veren büyük devlet adamları ve edebî mekânlar olarak kullanılan konaklar, Antep'ten İstanbul'a giden kişilerin kendilerini yetiştirdikleri ve gösterdikleri mekânlar olmuştur. Son dönem Osmanlı siyasetine nüfuz etmiş birçok devlet adamı da eğitim amaçlı İstanbul'a giden Antep'li kişilerden oluşmaktadır. Tanınmanın ve edebî muhite girmenin yolu bir nevi İstanbul'dan geçmektedir.

İstanbul kadar olmasa da Halep, Şam, Mısır, şairlerin bir vesileyle gidip kendilerini geliştirdikleri yerler olmuştur. Bu şehirlerin ortak özelliği Osmanlı coğrafyasının kültür ve medeniyet muhitleri olmasıdır. Antep coğrafi konum itibarıyla anılan bu şehirlerin orta yerinde yer aldığı için, Antep'te bulunan kişiler bir şekilde bu merkezlerle bağlantılarını kesmemişler ve dışa açılarak kendilerini göstermişlerdir.

¹⁶Abdurrahman b. Ali el-Kozânî el- Hâkî el-Aynî, *Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*, Ankara Milli Ktp. Yz.A.3263/5.

¹⁷Hafız Mecitzâde-i Aynâtâbî, *Nazm-ı Ferâ'id*, Ankara Milli Ktp. Yz.A.507.

2) Şehir merkezi: Divan edebiyatı ürünü verebilmenin ilk şartlarından olan “bilgilenme” belli bir seviyede eğitim gerektirmektedir. Bu eğitimin alındığı yerler de doğal olarak şehir merkezlerinde bulunan medreselerdir. Klasik edebiyatın şehre ve şehirliliğe hitap eden bir ortam gerektirdiği son zamanlarda yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Divan edebiyatı bir “şehir edebiyatı”dır. Bu edebiyat ilim ve medeniyet ortamında gelişen ve kendine taraftar bulan bir sosyo-kültürel altyapıya sahip olmayı gerektirmektedir. Meslekler grubunda çıkan tablo göstermektedir ki Antep’li şairlerin çoğunluğunu müderris, kadı, katip, kazasker gibi ilmiye sınıfı yani şehirliliğe kesim oluşturmaktadır. Asker, esnaf gibi yaşamını şehirde sürdüren diğer katmanlar da yine şehirle alakalıdır.

3) Aileler: Divan şiirinin bu denli rağbet görmesinin sebeplerinden birisi köklü aile geleneğine sahip insanların sayısının Antep’te fazla olmasıdır. Şehirde kökleri sekiz, dokuz kuşak geriye gidebilen aileler mevcuttur. Bu edebiyatta eser verme yoğun bir “bilgi birikimi” gerektirse de bu tek başına medrese eğitimiyle olabilecek bir süreç değildir. Ekonomik durumu belli bir düzeyde bulunan ailelerin içinde büyüyen kişiler doğal olarak toplumun diğer kesimlerinden farklı bir hüviyet kazanmaktadır. Edebî ve ilmî birikim içinde büyüyen, evde; cönk, mecmua, divan, divançe gibi “yazı” gören ve estetik birikim alan kişiler, bu kültür devamlılığını kendilerinde hissetmektedirler. Bu ailelerin varlığı, şehirde bir edebî geleneğin oluşmasına ve gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Cenânîler (Çarpınîzâdeler), Battalbeyler, Arifağazâdeler, Dâîler (Katrancıoğulları), Mütevellizâdeler (Nakıpoğulları), Ali Efendioğulları (Kozanîzâdeler), Şabanzâdeler, Çekemzâdeler, Küllizâdeler (Şevketzâdeler), Bayramzâdeler, Mısrîzâdeler, Hacıhanefioğulları, Hasırcızâdeler, Muhsinzâdeler (Kaleağasioğulları), Şuaypîzâdeler, Hacetçizâdeler, Müftüzâdeler, Hıyâmîzâdeler, Torunzâdeler, Söylemezzâdeler, Kahyâzâdeler (Kethüdâzâdeler), Izrapzâdeler, Muzafferzâde (Tuzcuzâdeler), Taşçızâdeler, İmamzâdeler, Hacı Ömerzâde, Güzelbeyzâdeler (Güzelceler) gibi¹⁸.

SONUÇ

Tezkirelere giren Antep’li divan şairi sayısı yirmi altı iken bizim yaptığımız araştırmalar sonucu bu sayı yüz on yedi gibi bir rakama ulaşmıştır ki bu, payitaht İstanbul’dan uzakta olan bir şehir için küçümsenmeyecek bir orandır. Osmanlı coğrafyasında şiir yazan şairlerin memleketleri göz önüne alınarak yapılan çalışmada 11. sırada bulunan Antep’in bu durumu, şehrin geçmiş dönemdeki kültürel altyapısının ne kadar derin olduğunu da ortaya koymaktadır. Son dönem Osmanlı hayatına siyasî ve kültürel yönden etki eden insanların yetişmesinde Antep önemli roller üstlenmiştir.

¹⁸Köklü aile geleneğine sahip bu kişilerden bazılarının soyları, halen değişik soyadlarıyla devam etmektedir: Cenânîler (Çarpınîzâdeler): Cenânî; Battalbeyler: Battal, Özbattal, Budak; Arifağazâde: Say; Dâîler (Katrancıoğulları): Dâî; Mütevellizâdeler (Nakıpoğulları): Nakıpoğlu; Ali Efendioğulları (Kozanîzâdeler): Kozanlı, Kuzanlı, Işıtman; Şabanzâdeler: Ocak; Çekemzâdeler, Küllizâdeler (Şevketzâdeler): Aksoy; Bayramzâdeler: Bayram; Mısrîzâdeler: Kutlar; Hacıhanefioğulları: Kepkep, Hasırcızâdeler: Tüzün; Muhsinzâdeler (Kaleağasioğulları) : Kale, Kaleli, İzgi, Sayılı; Şuaypîzâdeler: Göksel; Hacetçizâdeler, Müftüzâdeler (Hıyâmîzâdeler): Sayın; Torunzâdeler: Dürri; Kahyâzâdeler (Kethüdâzâdeler): Göğüş; Söylemezzâdeler: Söylemez; Izrapzâdeler: Barlas; Muzafferzâde (Tuzcuzâdeler): Tuzcu, Taşçızâdeler: Taşçıoğlu; İmamzâdeler; Hacı Ömerzâde: Kayaalp, Göymen; Güzelbeyzâdeler (Güzelceler) : Güzel, Güzelbey.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö.A. (1941). *Hasırcıoğlu Hafız Mehmet Ağa*. Gaziantep Halkevi Yayınları, Gaziantep.
- Aksoy, Ö.A. (1933). *Hasip Dürri, Eserlerinin Tahlili, Hayatı, Eserlerinden Seçilmiş Parçalar*. Gaziantep Halk Fırkası Matbaası, Gaziantep.
- Aksoy, Ö.A. (1937). *Aydı Divanı*. Gaziantep Halkevi Yayınları, Gaziantep.
- Aksoy, Ö.A. (1954). *Aydı Divanı*. Desen Matbaası, Ankara.
- Aksoy, Ö.A. (1959). *Hasan Aynî ve Nazmü'l-Cevâhir*, Gaziantep Kültür Derneği Broşür Yayınları, Gaziantep, ss.12-14.
- Aksoy, Ö.A. (1960). *Dürrü'n-nizam ve Nazmü'l-Cevâhir*, *TDAY Belleten*, ss.144-171.
- Aksoy, Ö.A. (1961). *Şeyh Ahmet ve Nazmü'l-Leal Üzerine Tamamlayıcı Bilgiler*. Gaziantep Kültür Derneği Broşür Yayınları, Gaziantep, ss.2-6.
- Aksoy, Ö.A. (1988). *Şeyh Ahmet ve Nazmü'l-Leal*. *TDAY Belleten* 1959, Ankara, ss.205-248.
- Altun, K. (2002). *Tuhfe-i Kusûrî, Tazmîn-i Şâhidî (İncelemeMetin-Sözlük)*, Kayseri.
- Aslan, M. (2004). *Antepli Aynî Divanı*. Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Bilge, R. ve Yaltıkaya, Ş. (1945-1947). *Bağdatlı İsmail Paşa, İzahu'l-Meknun fi'z-Zeyli 'ala Keşfü'z- Zünûn 'an Esami'l-Kutubi ve'l-Fünûn*. İstanbul, s.505
- Bilge, R. ve İnal, İ.-E. M. K. (1951) *Bağdatlı İsmail Paşa, Hediyyetü'l-Arifin*. MEB Yayınları, C.I, s.535, 632, İstanbul.
- Canım, R. (1995). *Edirne Şairleri*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çınar, H. (1999). Antep Şehrinde XVIII. Yüzyılda Kurulan Medreseler ve Vakıfları. *Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Gaziantep*, ss.173-186.
- Dağlıoğlu, H. T. (1939). *Gaziantep Meşâhiri*. CHP Basımevi, Gaziantep.
- Darkot, B. ve Dağlıoğlu, T. H. (1970). *Ayıntab. İslâm Ansiklopedisi*, C. II. MEB Yayınları, İstanbul, s.64.
- Erol, C. (1995). *Muhammet Şakir Efendi Hayatı, Eserleri ve Enisü'l-Uşşâk Adlı Divanı*. Gazi Üniversitesi SBE. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Fatin, (1271). *Hatimetü'l-Eşar*. İstihkam Alaylan Litoğrafya Destgâhı, İstanbul.
- Güzelbey, C. C. (1943). Eski Gaziantep Medrese ve Kütüphaneleri. *Başpınar Dergisi*, 44: 12-13.
- Güzelbey, C. C. (1988). *Gaziantep Büyükleri ve Gaziantep Meşahirine Ek*, Ajans-Türk, Ankara.
- İsen, M. (1997a). Osmanlıda Şehir ve Kültür. *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yay., Ankara, s.77.
- İsen, M. (1997b). Tezkireler Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar III-Divan Şairlerinin Meslekî Konumları. *Ötelerden Bir Ses*. Akçağ Yayınları, Ankara, ss.221-229.
- Kayhan, H. (1999). *Mahir Abdullah (Hayatı, Eseri, Edebi Kişiliği Ve Divanı'nın Tenkidli Metni*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Köksal, M.F. (1998). *Kayserili Divan Şairleri*. Geçit Yayınları, Kayseri.
- Nazlı, H. (1945). *Nazlıoğlu Mustafa Sırrı Bidâri Divanı*. CHP Basımevi, Gaziantep.
- Özcan, A. (1989). *Şeyhî Mehmet Efendi, Vakayü'l-Füzelâ, Şakaik-i Numaniye Zeyilleri*. C.1, Çağrı Yayınları, İstanbul, s.687.
- Öztürk, M. ve Örs, D. (2000). *Burhân-ı Katı*. TDK Yayınları, Ankara.
- Sami, Ş. (1996). *Kâmûsu'l- A'lâm*, C.6, s. 4618, Kaşgar Neşriyat, Ankara.
- Süreyya, M. (1996). *Sicill-i Osmânî*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, C.V, s.1379.
- Şahiner, N. (1997). *Aydı Divanı*. Gaziantep.
- Türkmen, D.A. (1995). *Mütercim Asım Efendi ve Tuhfe-i Asım*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun.
- Yakar, H.İ. (2003). Son Dönem Bektaşî Şairlerinden Gaziantep'li Hamdi Baba. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 28:175-192.
- Yakar, H. İ. (2007). *Hamdi Baba ve Divanı*. Uğur Matbaası, Gaziantep.

- Yakar, H. İ. (2007a). Manzum Sözlüklerimizden Tuhfe-i Fedâî. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6:1015-1025.
<http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi6/sayi6pdf/55.pdf>
- Yener, Ş.S. (1934). *Gaziantep Büyükleri*. Gaziantep Halk Fırkası Matbaası, Gaziantep.
- Yener, Ş.S. (1958). *Gaziantep'in Yakın Tarihinden Notlar ve Hatıralar*. Gaziantep, s.25.
- Zillioğlu, M. (1984). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. C.IX-X, Üçdal Neşriyat, İstanbul, s.146.